

12	Moravskoslezský kraj	Bruntál	Bruntál	597180	Bruntál	Kunov, obec Bruntál (597180)	Nové Heřminovy (706183), obec Nové Heřminovy (569551)
13	Moravskoslezský kraj	Bruntál	Bruntál	551945	Rudná pod Pradědem	Nová Rudná, obec Rudná pod Pradědem (551945)	Podlesí pod Pradědem (743364), obec Světlá Hora (597872)
14	Olomoucký kraj	Hranice	Hranice	517747	Skalička	Skalička, obec Skalička (517747)	Zámrský (790974), obec Zámrský (522775)
15	Olomoucký kraj	Přerov	Přerov	552950	Šišma	Šišma, obec Šišma (552950)	Bezuchov (603830), obec Bezuchov (512401)
16	Pardubický kraj	Pardubice	Lázně Bohdaneč	576051	Živanice	Dědek, obec Živanice (576051)	Neratov (797316), obec Neratov (573078)
17	Plzeňský kraj	Nepomuk	Nepomuk	558109	Nepomuk	Nepomuk, obec Nepomuk (558109)	Klášter u Nepomuka (665495), obec Klášter (557897)
18	Plzeňský kraj	Rokycany	Rokycany	559750	Bušovice	Sedlecko, obec Bušovice (559750)	Smědčice (616354), obec Smědčice (540722)
19	Středočeský kraj	Dobříš (Černošice)	Dobříš (Mnišek pod Brdy)	540889	Nová Ves pod Pleší	Nová Ves pod Pleší, obec Nová Ves pod Pleší (540889)	Senešnice (747424), obec Bojanovice (539104)
20	Středočeský kraj	Mladá Boleslav	Mladá Boleslav	536008	Katusice	Valovice, obec Katusice (536008)	Sudoměř (758795), obec Sudoměř (565920)
21	Středočeský kraj	Příbram	Příbram	539911	Příbram	Brod, obec Příbram (539911)	Konětopy u Příbramě (669083), obec Milín (540757)
22	Středočeský kraj	Příbram	Příbram	539911	Příbram	Jerusalem, obec Příbram (539911)	Háje u Příbramě (636550), obec Háje (598402)
23	Středočeský kraj	Příbram	Příbram	539911	Příbram	Jesenice, obec Příbram (539911)	Háje u Příbramě (636550), obec Háje (598402)
24	Středočeský kraj	Příbram	Rožmitál pod Třemšínem	541231	Rožmitál pod Třemšínem	Zalány, obec Rožmitál pod Třemšínem (541231)	Nepomuk pod Třemšínem (703443), obec Nepomuk (564524)
25	Zlínský kraj	Uherské Hradiště	Uherské Hradiště (Staré Město)	592005	Uherské Hradiště	Rybárny, obec Uherské Hradiště (592005)	Staré Město u Uherského Hradiště (754617), obec Staré Město (550752)

ZDROJ: ČÚZK

K vývoji územně správního členění státu (českých zemí)/1

V souvislosti s plněním strategického cíle č. 2: Revize a optimalizace výkonu veřejné správy v území a realizací Implementačního plánu ke Strategickému rozvoji veřejné správy pro období 2014–2020, schválenému usnesením vlády 14. 1. 2015, se nyní na Ministerstvu vnitra připravuje návrh na změny v územně správním členění státu, který by měl být vládě předložen do konce tohoto roku.

Již probíhají diskuse o možných variantách (byly navrženy čtyři) řešení této problematiky, ale také o nutnosti přihlídnout ke všem funkcím, které má dobré racionální územně správní členění ve vztahu k efektivnímu, optimálnímu a z hlediska občana účelnému výkonu veřejné správy plnit (viz též *Moderní obec* č. 6/2016, *Úprava územně správního členění státu má čtyři možné varianty*, str. 66–70 – pozn. redakce).

Organizace, struktura i způsob výkonu veřejné správy má jak své určité „konstantní“ funkce, tak funkce, které se s vývojem společnosti rovněž vyvíjely. To se plně promítá i do územně správního členění státu. Územně správní členění a územně správní jednotky slouží především k vymezení územní působnosti jak samosprávných orgánů a institucí, tak k vymezení působnosti orgánů státní správy. Při jejich konsti-

tuování je proto nutno přihlídnout nejen k rozsahu výkonu samosprávy, ale rovněž k rozsahu výkonu státní správy v přenesené působnosti orgány samosprávy a rozsahu výkonu státní správy územními orgány státní správy.

Určitý, byť jen stručný a v mnoha ohledech omezený pohled na vývoj územně správního členění může být v této souvislosti nejen inspirací, ale může poskytnout i některé zajímavé analogie a souvislosti. Proto se pokusíme zmínit se o základních změnách, k nimž v územně správním členění našich zemí došlo v průběhu vývoje moderní veřejné správy, tj. od roku 1850 do dnešních dnů.

FORMOVÁNÍ MODERNÍ VEŘEJNÉ SPRÁVY

Počátky formování moderní správy u nás souvisí se společenskými změnami, které

nastaly v letech 1848–1849. Zrušení poddanství, k němuž došlo na Vídeňském sněmu 31. 8. 1848 (vyhlášeno bylo císařským patentem 7. 9.), odstranilo věčný základ pro patrimoniální správu a od roku 1850 místo značně „územně nevyvážených“ patrimonií (panství), které (mimo „královská města“) vykonávaly prostřednictvím „panských“ kanceláří správu na nejnižším stupni, byly ustaveny (v našich zemích poprvé) daleko územně vyváženější okresy.

Pokud jde o větší (vyšší) správní jednotky, již v době patrimoniálního systému správy existovaly územní jednotky označované termínem **kraje**. V historických zemích bylo těchto krajů celkem (od reformem Josefa II.) 24 (16 v Čechách, 6 na Moravě a 2 ve Slezsku). Původně byly územním rámcem „stavovské“ samosprávy, ale od Tereziánských a zejména Josefských reforem se měnily spíše v instituce státní správy.

Od 1. 1. 1850 se tedy můžeme setkat s územním členěním, jehož *nejnižší územní jednotkou byla obec*. Území obce bylo vymezeno prostřednictvím výčtu **katastrálních obcí**, stanovených v době panování Josefa II. za účelem „berním“. V řadě případů bylo území těchto obcí shodné s katastrálními obcemi. K těmto datu bylo ustaveno v Čechách sedm krajů a 207 soud-

V Čechách tedy od roku 1855 existovalo 207 okresů, na Moravě 76 a ve Slezsku 22 okresů (tedy celkem v českých zemích bylo 305 okresů). „Správní okresy“ se tak – z hlediska územní působnosti – „přizpůsobily“ okresům soudním, stejně jako se „nové kraje“ přizpůsobily územním obvodům krajských soudů.

Autor textu Vladimír Čechák je prorektorem VŠFS pro koncepci a rozvoj

FOTO: IVAN RYŠAVÝ

ních okresů, na Moravě dva kraje a 78 soudních okresů, Slezsko se na kraje nečlenilo a bylo tam ustaveno 22 soudních okresů.

Je zřejmé, že určitou **základní jednotkou byl soudní okres**. Výčtem soudních okresů byla vymezena i **územní působnost krajů** (v letech 1850–1854 nejvýznamnější článek státní správy), **obvod působnosti okresního hejtmanství**, kterých bylo v Čechách 79, na Moravě 25 a ve Slezsku sedm. Obvody působnosti okresních hejtmanství byly označovány rovněž jako **správní** či (později) **politické okresy**. Soudní okresy rovněž vymezovaly obvod působnosti **okresních soudů** (zpravidla, ale ne vždy, byl obvod působnosti okresního soudu totožný se soudním okresem), a také **výčtem soudních okresů byl stanoven i obvod působnosti krajských soudů**.

Obvody působnosti krajských soudů nebyly shodné se správními kraji. V Čechách bylo ustaveno 210 okresních soudů a 13 krajských soudů. V každém kraji (s výjimkou Prahy, kde působil jeden krajský soud) působily dva krajské soudy. Na Moravě působilo šest krajských soudů (v každém správním kraji tři) a 78 okresních soudů. Ve Slezsku působilo 22 okresních a dva krajské soudy. Soudnictví bylo v této době striktně odděleno od správy, i když – při použití dnešního termínu – byla zajištěna „skladebnost“ (tím, že jak územní působnost soudů, tak správních orgánů byla vymezena prostřednictvím jedné a téže územní jednotky „soudního okresu“).

V roce 1850 se rovněž setkáváme s institucí **měst se zvláštním statutem**. Tato města nebyla součástí žádného soudního okresu, tj. nebyla v obvodu územní působnosti žádného okresního hejtmanství. Tento zvláštní statut získala **Praha** v dubnu 1850, **Brno** a **Olomouc** v následujících měsících téhož roku, ve Slezsku získalo zvláštní statut město **Opava**. **Liberec** se stal statutárním městem sice v téže době, ale až do roku 1854 byl podřízen okresnímu hejtmanství. Zmíněná města zůstala v podstatě statutárními městy až do dnešních dnů.

K určitým částečným změnám došlo již v roce 1854. Zůstalo v platnosti územní členění zemí na kraje, ale jejich počet vzrostl. V Čechách bylo těchto krajů 13 (mimo ně tam byla dvě „statutární města“, Praha a Liberec). Na Moravě byla rovněž dvě statutární města – **Brno** a **Olomouc**, a šest „krajů“, ve Slezsku statutární město **Opava** a dva kraje. Nové vymezení krajů bylo v podstatě shodné s územní působností krajských soudů.

V téže době došlo k ukončení činnosti okresních hejtmanství, která byla nahrazena **okresními úřady**. V Čechách bylo zřízeno 20 okresních úřadů, které na rozdíl od „smíšených okresních úřadů“ nevykonávaly soudní pravomoc, na Moravě bylo těchto okresních úřadů šest a ve Slezsku dva. Sídla okresních úřadů byla zpravidla v Čechách, ve městech, kde byla sídla krajských soudů, i v dalších šesti městech, která byla dříve

sídla okresních hejtmanství. Byla to města: **Jindřichův Hradec**, **Kolín**, **Klatovy**, **Litomyšl**, **Vysoké Mýto** a **Rychnov nad Kněžnou**. Kromě toho bylo v Čechách ustaveno 187 okresů, na Moravě 70 okresů a ve Slezsku 20 okresů, v nichž správu vykonávaly **smíšené okresní úřady**, které současně vykonávaly i soudní pravomoc.

V Čechách tedy od roku 1855 existovalo 207 okresů, na Moravě 76 a ve Slezsku 22 okresů (tedy celkem v českých zemích bylo 305 okresů). „Správní okresy“ se tak – z hlediska územní působnosti – „přizpůsobily“ okresům soudním, stejně jako se „nové kraje“ přizpůsobily územním obvodům krajských soudů. Smíšené okresní úřady zajišťovaly státní správu, výběr berně (daně) a současně byly soudní institucí prvního stupně. Po roce 1855 se krajské úřady stávaly stále více „neúčinné“, až byly v roce 1860 na Moravě a v roce 1862 v Čechách zrušeny. Současně s tím byly zrušeny i kraje jako územní jednotky. V 60. letech 19. století získala zvláštní statut další města, v roce 1864 se stala statutárním městem **Jihlava** a v roce 1867 **Uherské Hradiště** a **Znojmo**.

V 60. letech vznikly rovněž (v našich zemích poprvé) „samosprávné okresy“. V roce 1864 jich bylo v Čechách ustaveno 202. Územní působnost samosprávných okresů v podstatě kopírovala území soudních okresů. Pouze v pěti soudních okresech nebyl pro nízký počet obyvatel samosprávný okres ustaven. Byly to soudní okresy: **Horní Blatná**, **Dourov**, **Hora Svaté Kateřiny**, **Hora Svatého Šebestiána** a **Lomnice nad Lužnicí**. Počet obyvatel v těchto okresech byl nižší než 10 tisíc obyvatel. Tyto okresy byly připojeny k sousedním samosprávným okresům.

Na Moravě byly ustaveny **silniční výbory** (s výrazně menším rozsahem správních kompetencí) až v roce 1877. Ve Slezsku byly silniční výbory ustaveny teprve v roce 1898. I tyto silniční výbory, pokud jde o územní působnost, v podstatě kopírovaly územní působnost soudních okresů. ■

Prof. PhDr. VLADIMÍR ČECHÁK, CSc.,
prorektor Vysoké školy finanční a správní, z. ú.

Poznámky:

1 Zájemcům, ale zejména těm, kteří se problematikou územně správního členění zabývají, lze doporučit obsáhlou publikaci Štěpána Mlezivy: *Retrospektivní přehled územních jednotek a územních celků* (od r. 1850 do současnosti), Praha, Academia, 2010.

SLEDUJTE facebookový profil **Moderní obce**

(www.facebook.com/ModerniObec?ref=hl) a staňte se jeho fanoušky!

MŮŽETE NAVŠTÍVIT také webové stránky

Moderní obce: www.moderniobec.cz